

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny křesťanského umění

Autoreferát disertační práce

**Návrhy a realizace dekorací barokního divadla
v Čechách v 18. století**

Mgr. Monika Benčová

vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Zlatohlávek, Ph.D.

Praha 2019

Úvod a zhodnocení současného stavu

Ve své disertační práci se zabývám návrhy a realizacemi dekorací barokního divadla na území České republiky v 18. století. Barokní divadlo výrazně ovlivnilo výtvarné umění baroka a jeho vývoji je věnováno velké množství publikací a článků, zabývajících se hlavně dějinami barokního divadla a jeho technickým vybavením. Menší počet literatury je k zámeckým divadlům a jejich výtvarnému (scénografickému) pojetí. Z toho vychází má práce, v níž jsem se zaměřila na jevištní dekorace barokního divadla v 18. století a zejména jejich návrhy v návaznosti na šlechtické rody. Časový rozsah je vymezen působením rodiny Galli-Bibienů až po tvorbu Josefa Platzera (přelom 18. a 19. století). Dekorace zámeckého divadla uvádím na pozadí zahraničních vlivů (vídeňských a italských), které přímo působily na české prostředí a vzájemné provázanosti s dalšími barokními divadly v evropských městech (divadlo na zámku Drottningholm ve Švédsku, dekorace vytvořil Carlo Galli-Bibiena – syn Guiseppa). V této souvislosti se nabízí otázka, která se stala jednou z hlavních linií práce, a to jestli existovala čistě česká jevištní tvorba ovlivněná evropským divadelním uměním anebo se jednalo o uplatňování vídeňských a italských vzorů na českém území. A jestli se tak může mluvit o „českém jevištním umění“ anebo obecněji o středoevropském jevištním výtvarnictví.

Od počátku byla práce koncipována tak, aby vyzdvihla ty nejlepší příklady v dané problematice. Z pohledu badatele není chvílemi těžké propadnout do pocitů jisté beznaděje. To se týká zejména připsání autorství. Ne všechna dřívější určení jsou stále ještě aktuální. Na základě nových zpráv, včetně možnosti přístupu k domácí i zahraniční literatuře bylo možné některé dřívější informace poupravit a precizovat či úplně změnit. Ve své práci se nesnažím pojmout kompletně dílo všech známých umělců (scénografů), ať již českých či zahraničních, kteří se scénické tvorbě na území České republiky věnovali, ale zaměřuji se jen na některé příklady, jež výrazně ovlivnily divadelní produkci. Na základě srovnání situace v různých částech dnešní České republiky poukazují na vývoj a vzájemné ovlivnění jednotlivých zámeckých scén a výměnu umělců. V dnes již nedochovaných divadlech, tak můžeme pracovat s domněnkou jisté kvality, zakládající se na jménu autora a tedy i s celkovou důležitostí, které divadlo

mělo či jakého se snažil majitel šlechtického sídla dosáhnout. Výrazný prostor v práci má tudíž část věnující se konkrétním příkladům, na nichž ukazují úroveň a způsob zpracování jevištního umění. Do výběru jsem zahrnula ta divadla, u nichž se buď dochovaly konkrétní příklady kulis či z písemných zmínek si lze vytvořit představu o úrovni scény. Přičemž důraz byl kladen také na sledování provázanosti divadel skrze umělce. Navazuje část s konkrétními dochovanými příklady návrhů a dekorací, u kterých jsem se zaměřila zejména na jejich výtvarnou stránku s propojením faktografických dat. Současně popisují důvody jejich jedinečnosti či specifčnosti a dle předchozích informací se zamýšlím nad díly v novém světle. U některých konkrétních příkladů jsem se zabývala autorství či důvodům, proč polemizuji s původním připsáním. V těchto momentech jsem pozornost obrátila na předchozí známou tvorbu umělců-autorů, resp. kresbu, kterou jsem se snažila prostudovat na místě. Důležitým momentem se přitom stávají také libreta oper, jež jsou mnohdy jediným dokladem toho, jak mohla jevištní scéna vypadat. V mém případě mi posloužila jako potvrzení připsání autora u anonymních kreseb z Národní galerie v Praze.

I přes snahu vyhnout se v práci heroizování některých umělců zejména členů rodiny Galli Bibienů, jsem se musela zabírat celkem obsáhlým studiem jejich díla a tvorby pro divadlo. Naprosto neodmyslitelně patřili k velkým osobnostem barokního divadla pro celou Evropu a na našem území pracovalo hned několik umělců spadajících pod jejich vliv, ať už přímo jako jejich spolupracovníci či žáci nebo byli ovlivněni jejich tvorbou obecně. Vliv Galli Bibienů je patrný i na anonymních divadelních návrzích v českých sbírkách, které mohou být připsány některému umělci z jejich okruhu. Jdeme-li do hloubky této problematiky, zjistíme, že jejich význam pro nás nebyl jen prostřednictvím tvorby Giuseppe Galli Bibieny pro Pražský hrad ve dvacátých letech 18. století, a že nejen skrze tento počín, ale i prostřednictvím dalších umělců se u nás uplatňoval vliv a poznatky jeho otce Ferdinanda Galli Bibieny. Ten udal nový směr v barokním divadle, jak se později ukázalo, pro celou Evropu. Otázkou také bylo, na kolik mohlo jedno představení ovlivnit další divadelní produkci u nás nebo jestli ovlivnění jevištního výtvarnictví neproběhlo přes tvorbu jejich žáků a následovníků, kteří se na našem území uplatnili v celkem velké míře.

K historii divadla, zejména světového, bylo publikováno nepřehledné množství literatury, počínaje divadlem antickým až po divadlo současné. Přibližně

od poloviny 20. století si můžeme všimnout i „nového“ trendu, a to zájmu o jevištní výtvarnictví, resp. obrácení pozornosti na scénickou podobu jeviště a jeho dekorace. Tato část divadla po výtvarné stránce zůstávala v literatuře upozaděna, na rozdíl od rozboru technického zázemí a mašinérie scény či architektury divadla. Z pozice odborných knih, statí a článků se obecně baroknímu divadlu, nejen na území České republiky, dostalo velké pozornosti, jež pomůže zachovat památku tak ojediněle zachovalých celků jevištních dekorací a jejich návrhů.

V současné době je u nás vidět určitý rozmach. Postupně vznikají publikace, které se zabývají konkrétními příklady barokního divadla na území České republiky, resp. se jedná o souborné texty věnující se celému komplexu zámku, v nichž začínají být zahrnuty také obsáhlejší informace o divadle. Nicméně jde prozatím stále jen o pár příkladů, na které budou v budoucnu jistě navazovat další. Ve výběru zámeckých divadel v mé práci se objevují i taková místa, u nichž není k dispozici nová literatura, resp. téměř žádná literatura. Například na zámku Vyškov je doložené divadlo, ovšem stav jeho bádání vychází ze starší literatury a do nedávné doby v podstatě neexistovala monografie zabývající se tímto zámkem. První vlašťovkou je tedy publikace *Zámek ve Vyškově. Od biskupského sídla k muzeu* vydaná v loňském roce (2018) Muzeem Vyškovska, která mapuje historii zámku až do současnosti. V roce 2017 vydal Národní památkový ústav souborné pojednání o zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou – *Proměny zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokytnou: kritický katalog výstavy* – v níž je podrobně zpracované zámecké divadlo a hudební život na zámku. Podobné pozornosti by se mohla dočkat i další zámecká divadla, jež si začínají získávat větší pozornost ze strany badatelů. Mezi důležité zdroje informací patřily hlavně statě a články z poloviny 20. století od předního československého teatrologa Jiřího Hilmerky věnované nejen divadlům v Litomyšli a v Českém Krumlově, u kterých lze říci, že obecně poutají největší zájem a odpovídá tomu tedy i míra zpracování. Dalším výrazným materiálem, který dodnes nemá konkurenci, je text – *Zámecká a školní divadla v českých zemích. Materiály k vývoji divadelního prostoru a výrazových prostředků* – vypracovaný Antonínem Bartuškem v roce 1963 v rámci výzkumného úkolu Scénografického ústavu, obsahující přehled zámeckých a školních divadel v českých zemích. Publikace byla ovšem vydaná až v roce 2010, nicméně je jediná pojednávající také o zámeckém divadle jako o tématu. Samozřejmě opačnou situaci můžeme sledovat u zahraniční literatury

a zejména u umělců jako byla rodina Galli Bibienů, které se dostává nepřetržité pozornosti již desítky let. Míra zpracování tedy odpovídá zájmu badatelů, v dnešní době je tak možné nalézt řadu publikací pojednávajících o jejich životě a díle, z nichž jistě stojí upozornit na katalog *I Bibiena una famiglia europea* od kolektivu autorů pod vedením Deany Lenzi či texty od Donalda Oeslangera, který se problematice barokního divadla a rodině Galli Bibienů systematicky věnoval. U obou autorů se dostalo náležitě pozornosti také scénickým návrhům.

Z obecného hlediska se dá říci, že ani v dnešní době neexistuje komplexní monografie, která by se zabývala zámeckým divadlem v České republice, jeho dekoracemi a návrhy jako samostatnou problematikou na pozadí historického vývoje. Toto téma se zpravidla objevuje jako součást publikací v rámci širšího zpracování konkrétního místa či dějin baroka.

Cíle a metodika bádání

Předkládaná práce je výsledkem osmiletého doktorského studia, během něhož jsem se snažila poznat předkládaná díla z autopsie, což je s ohledem na rozbor kresebných návrhů poměrně důležité. Zároveň jsem navštěvovala archivy, i přesto že některé materiály byly již dříve důkladně zpracovány. Z informací uvedených v úvodu vyplývá i směr bádání a jeho cíl, kterým bylo komplexně zpracovat jevištní dekorace barokního divadla v 18. století a zejména jeho návrhy v návaznosti na šlechtické rody na území České republiky. Druhotným cílem, který v průběhu studia vyplynul, bylo také poukázat na změny, ztráty či poničení materiálů způsobené hlavně od 60. let minulého století, kdy byly otištěny zejména ve statích Jiřího Hilmerý. Jistou degradaci lze sledovat např. na půdorysných návrzích českokrumlovského zámeckého divadla. V takto vymezeném projektu jsem sledovala téma prostřednictvím dochovaných příkladů, na nichž jsem poukázala na postavení divadla u nás. Skrze rozdíly ve vývoji a mírou zaměstnanosti českých a zahraničních umělců jsem nasbírala informace, jež pomáhají zodpovědět na úvodu vyřčenou otázku. V práci jsem se tudíž zaměřila na problematiku i z pohledu umělců, kteří se podíleli na tvorbě dekorací. Díky tomu je možné ohodnotit míru účasti zahraničních scénografů v porovnání s domácími a zvláště jejich vzájemnou hierarchii. S určitostí můžeme konstatovat, že domácí

scénografové působili na šlechtických dvorech v trvalejších poměrech, avšak míra dochování informací, resp. příkladů je tak mizivá, že o úrovni výsledného díla lze velmi často jen spekulovat. U návrhů jsem svojí pozornost věnovala nejvíce bližší stylové analýze či určení autora na základě studia dochovaného díla konkrétních umělců, archivních zpráv a případně libret oper, jež mohly potvrdit mé teorie. V rámci metody srovnávání jsem také poukázala na spojitost některých návrhů, která při jejich posuzování dle libret mohla být opomíjena. V neposlední řadě jsem důležitost jevištního výtvarnictví u zámeckých divadel v 18. století doložila také na nejznámějších příkladech na našem území, jako je zámecké divadlo v Českém Krumlově anebo na pražském představení opery *Costanza e Fortezza*, v pozadí samozřejmě nezůstalo ani divadlo v Litomyšli, jež už představuje nástup nového směru a postupný odklon od barokního zpracování. V Českém Krumlově jsem se zaměřila na malířské provedení v kombinaci s osvětlením. Zároveň jsem upozornila na technickou stránku provedení bočních kulis pracujících s rozměry, zejména výškovým rozdílem mezi jednotlivými páry dekorací. Na vybraných příkladech jsem demonstrovala vzájemnou provázanost, putování umělců, ale i dekorací, nezávisle na majiteli sídla.

Obsah a struktura disertační práce

Práci jsem koncipovala do čtyř hlavních celků. První část po úvodu obsahuje popis české a zahraniční literatury k tématu barokního divadla. Zejména zahraniční produkce nabízí celou škálu textů k problematice barokního divadla a slouží jako důležitý zdroj informací u nás těžce k nalezení, ať už se jedná o technické vybavení scény či osvětlení, ale i divadelní tvorbu za hranicemi České republiky. Naproti tomu česká literatura pojímá konkrétní příklady a díla, která jsou v zahraničních publikacích, věnujících se např. rodině Galli Bibienů, opomíjená nikoliv záměrně. Vzhledem k různorodému vývoji divadla na území dnešní Evropy jsem do práce připojila také stručný historický vývoj, na němž připomínám odlišnou situaci na našem území a na území například Itálie. V druhém bloku tak následně upozorňuji na fakt, že divadlo u nás v pravém slova smyslu začalo formovat až s obdobím baroka. Zatímco v Itálii můžeme doložit příklady

renesančního divadla, resp. renesančních divadelních budov a dočítáme se také o vývoji či proměně pevných dekorací na pohyblivé. Není proto divu, že právě italští umělci/scénografové již od 17. století zaujmají prvenství v jevištním výtvarnictví téměř po celé Evropě. Na území České republiky si tou dobou postupně zvykáme na myšlenku speciálně vyhrazených prostor pro divadlo, zprvu jako vybrané místnosti, později divadla zabudované do některého křídla zámku či paláce až po samostatné divadelní budovy s vlastním souborem herců. Tady se nabízí otázka, jestli je vůbec možné za takové situace konkurovat ve scénografické tvorbě zahraničním vlivům? Když se určitá divadelní tradice u nás teprve rozvíjí, zatímco u sousedů již kvete, a to prostřednictvím celých rodin scénografů.

V další části popisují některé více i méně významné zámecké barokní divadelní scény na našem území v 18. století, které mají zachytit různorodou škálu divadelních scén napříč Českou republikou v prostředí šlechtických sídel. Smyslem není nahodile zmínit několik příkladů, ale přiblížit propojení jednotlivých šlechtických divadel. Provázanost mezi zámky, patřícími jednomu šlechtickému rodu, není tolik překvapivá. Doložený je ne jeden příklad stěhování dekorací z místa na místo. I přesto je zajímavé sledovat vzájemné ovlivnění, včetně „cesty“ umělců za zakázkami. Zároveň si vytvoříme přehled o autorech jevištních dekorací a jejich původu. V neposlední řadě o zapojení „českých“ umělců do procesu tvorby a jejich vlivu. Historie divadel je představena v souvislosti s kulisami a jejich konkrétními dochovanými příklady. Na těch se snažím poukázat i na některá specifika a jedinečnost nezávisle na míře zachování. Rozbor z této části následně pomáhá při popisu a určování autorství v posledním, dá se říci, nejkonkrétnějším bloku. Zde jsem se zaměřila na návrhy dekorací a scénografickou kresbu jako protiklad kresby figurální, jež je v návrzích zpravidla jen jako doplňující prvek a tomu odpovídá i její zpracování. Kresba jako taková nabízí možnost vytvářet různé fáze přípravy, od náčrtů a skic až po detailně propracované návrhy, které poté vycházely tiskem a šířily se dále jako pamětní spisy. Všechny zvolené úseky dají dohromady představu o jevištní produkci na území České republiky a míře důležitosti, resp. zapojení umělce zahraničního versus domácího. Současně jsou informace podány tak, aby přinášely hlubší pohled u jednotlivých příkladů.

Díky tomu si uděláme představu o objednavatelích a umělcích či scénografech, které zaměstnávali. Do přehledu jsem zahrнула divadla, sloužící pro

širší obecnost, která byla hlavním místem šlechtice, ale i ta, jež využívali k soukromějším aktivitám a pro užší okruh hostů. Tento výběr pomáhá utvořit si komplexnější přehled o fungování v období baroka a zejména také sledovat život jevištních kulis. Přičemž důraz byl kladen na zámecká divadla se zachovanými dekoracemi či informacemi o nich.

V závěru práce je přiložen seznam obrazové přílohy a přehled literatury a pramenů včetně elektronických zdrojů, které odkazují zejména na digitalizované fondy zahraničních sbírek. Obrazová příloha čítá 105 vyobrazení na 73 stranách.

Teoretický a praktický přínos

Předkládaná disertační práce je přínosná tím, že se snaží představit problematiku úzce zaměřenou na zámecké divadlo, avšak pojmout toto téma více komplexně, a to na několika konkrétních příkladech. Zároveň podává jednotlivé informace v širších souvislostech a obohacuje tak pohled na zvolený okruh. Takto pojatá historie barokního (zámeckého) divadla jako samostatné téma, které je věnovaná primární pozornost a souhrnně předkládá potřebné informace, je poměrně ojedinělá. V současné době zatím neexistuje monografie zabývající se jen zámeckým divadlem v období 18. století na území České republiky. Velkou přidanou hodnotou je, že se práce neomezuje jen na nejznámější příklady s dochovanými dekoracemi, ale tyto místa uvádí ve srovnání či doplněné o další objekty se vzájemnou užší provazbou. Vytváří tak komplexnější obraz na danou problematiku a upozorňuje na úroveň divadelní scény na našem území, která nijak nezaostávala např. za vídeňským dvorem, i přesto že byla realizována v méně velkolepém měřítku. Předkládá také první souhrnnější výběr jevištních návrhů souvisejících s produkcí na šlechtických sídlech, který kombinuje kresby známé již z 20. století s nově nalezenými a popsány kresbami.

Práce může do budoucna posloužit jako podklad pro další bádání, při němž by se mohly objevit či nalézt nové informace a návrhy, jež by rozšířily tuto oblast o nové poznatky a posunuly nás kupředu k detailnějšímu poznání.

Seznam publikací doktoranda

Monika BENČOVÁ, Návrhy Giuseppa Galli-Bibieny (?) pro zámecké divadlo v Jaroměřicích nad Rokytnou. In: *Vidět. Slyšet. Číst. Rozumět*, sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů, 2015, s. 165–172.

Monika BENČOVÁ, Anonymní návrhy barokního divadla v 18. Století a jejich ovlivnění rodinou Bibienů. In: *Cultural Transfer. Umělecká výměna mezi Itálií a střední Evropou*, sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů, 2014, s. 121–128.

Další publikační a editorská činnost:

Monika BENČOVÁ – Anna KOMÁRKOVÁ (eds.): Výroční zpráva Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2017. Vydala Asociace muzeí a galerií ČR, z. s., 2017, 79 s.

Monika BENČOVÁ, *DŘEVO a Jaroslav Doležal*, doprovodný text ke stejnojmenné výstavě konané ve dnech 17. září až 30. října 2016 v Suchardově domě Městského muzea v Nové Pace, 2016, 40 s.

Monika BENČOVÁ, Monika – Anna KOMÁRKOVÁ (eds.): *Muzeum a změna V / The Museum and Change V*, sborník z mezinárodní muzeologické konference konané 22.–24. listopadu 2016 v Národním archivu. Asociace muzeí a galerií ČR, z. s., 2017, 282 s.

Adresář muzeí a galerií v České republice pro období 2015–2016. Asociace muzeí a galerií ČR, z. s., Praha 2015, 244 s.

Monika BENČOVÁ, Grafické podobizny F. A. Šporka. In: *Ars Linearis III.*, 2012, s. 80–89.

Monika BENČOVÁ, *Michael Jindřich Rentz*, minikatalog Národní galerie v Praze, Praha 2010 (v rámci řešení projektu MK – Slezsko, perla v České koruně).

Přehled nejdůležitějších pramenů a literatury

CRESPI, Luigi: Vite di pittori bolognesi e scritture critiche da formare il tomo IV della "Felsina Pittrice" del Co. Cesare Malvasia, sec. XVIII, Bologna 1769, ms. B 13, Biblioteca comunale dell'Archiginnasio di Bologna

CRESPI, Luigi – MALVASIA, Carlo Cesare: Felsina pittrice vite de' pittori bolognesi tomo terzo alla maesta di Carlo Emanuele III. re di Sardegna. In Roma MDCCLXIX nella stamperia di Marco Pagliarini noc licenza de' superiori, Řím, 1769

GALEATI, Domenico Maria: Architetti di varie fabbriche di Bologna, sec. XVIII, Bologna, ms. B 4042, Biblioteca comunale dell'Archiginnasio di Bologna

GALLI BIBIENA, Giuseppe: Architetture e prospettive dedicate alla maestà di Carlo sesto imperador de' Romani da Giuseppe Galli Bibiena, suo primo ingegner teatrale ed architetto, inventore delle medesime, 1740

ORETTI, Marcello: Vite pittori, scultori e architetti, 1750–1780, ms. B 95, Biblioteca comunale dell'Archiginnasio di Bologna

SABBATTINI, Niccolo: „Pratica di fabricar Scene“, 1637

Archiv územního odborného pracoviště NPÚ na Praze 3; SOA v Třeboni, pobočka Český Krumlov – Krumau: A 6B 2a (1744–1766)

BARTUŠEK 2010 – BARTUŠEK, Antonín: *Zámecká a školní divadla v českých zemích. Materiály k vývoji divadelního prostoru a výrazových prostředků*, výzkumný úkol Scénografického ústavu č. 13–63, Praha 1963. České Budějovice: Společnost přátel Českého Krumlova, 2010

BROCKETT 1999 – BROCKETT, Oscar G.: *Dějiny divadla*. Praha: Divadelní ústav, 2008

CICHROVÁ 1993 – CICHROVÁ, Kateřina: Soupis dekorací a kostýmů zámeckého divadla v Českém Krumlově (podle inventáře hradu a zámku Český Krumlov), In: *Barokní divadlo na zámku v Českém Krumlově*. Sborník příspěvků pro odborný seminář v Českém Krumlově, 27.–30. 9. 1993

ČERNÝ 1968 – ČERNÝ, František (ed.): *Dějiny českého divadla*. Praha: Academia, I, 1968

ČERNÝ 2009 – ČERNÝ, Václav: *Barokní divadlo v Evropě*, Praha 2009

CZÉRE 1979 – CZÉRE, Andrea: The influence of stage scenery on non-theatrical works by european masters in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. In: *La scenografia barocca*, Bologna 1979

FIDLER / KŘESADLOVÁ / PERUTKOVÁ / RUHE / SPÁČILOVÁ 2017 – FIDLER, Petr / KŘESADLOVÁ, Lenka / PERUTKOVÁ, Jana / RUHE, Lilian / SPÁČILOVÁ, Jana / VALEŠ, Tomáš: *Proměny zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokytnou: kritický katalog výstavy*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017

FRANK 2016 – FRANK, Martina: Skizzen, Zeichnungen und Druckgrafiken als Quellen für die Wiener Tätigkeit der Galli Bibiena. In: *Spettacolo barocco! : Triumph des Theaters*, 1. Vydání. Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2016

FRANK 2000 – FRANK, Martina: Giuseppe Galli Bibiena. Teatro a Praga per Costanza e Fortezza, 1723. In: LENZI, Deanna / BENTINI, Jadranka (eds.): *I Bibiena una famiglia europea*, katalog výstavy, Bologna 2000

GRAZIOLI 2008 – GRAZIOLI, Cristina: *Luce e ombra. Storia, teorie e pratiche dell'illuminazione teatrale*, Bari 2008

HILMERA 1957 – HILMERA, Jiří: Zámecké divadlo v Litomyšli. In: *Zprávy památkové péče XVII*, 1957

HILMERA 1958 – HILMERA, Jiří: Zámecké divadlo v Českém Krumlově, In: *Zprávy památkové péče*, 3–4, XVIII, 1958

HILMERA 1958a – HILMERA, Jiří: Costanza e Fortezza. Několik poznámek k scénografii českého barokního divadla. In: *Divadlo*, IV, 1958

HILMERA 1961 – HILMERA, Jiří: Co víme o scénickém zařízení zámeckého divadla v Jindřichově Hradci. In: *Časopis společnosti přátel starožitností* 69, 1961, č. 2

HILMERA 1961a – HILMERA, Jiří: Památky divadelního výtvarnictví 17. a 18. století ve sbírkách hradů a zámků. In: *Zprávy památkové péče*, 1961, č. 5–6

HILMERA 1964 – HILMERA, Jiří: Costanza e Fortezza: Giuseppe Galli Bibiena und das Barock Theater in Böhmen. In: *Maske und Kothurn*, 10, 1964

HILMERA 1964a – HILMERA, Jiří: Divadelní život na litomyšlském zámku za Jiřího Josefa a Antonína z Valdštejna-Vartenberka. In: *Časopis Národního muzea*, Praha: Národní muzeum, roč. CXXXIII, č. 2, 1964

HILMERA 1965 – HILMERA, Jiří: *Perspektivní scéna 17. a 18. století v Čechách*, Praha 1965

HILMERA 1968 – HILMERA, Jiří: *Domácí divadlo na zámku v Litomyšli*, Pardubice 1968

HILMERA 1971 – HILMERA, Jiří: Platzner Josef. In: *Prolegomena scénografické encyklopedie*, č. 4, Praha 1971

HILMERA 1999 – HILMERA, Jiří: *Česká divadelní architektura*, Praha: Divadelní ústav, 1999

CHIARENZA – CHIARENZA, Stefano: Architecture and Perspective in the Set Drawings of the Galli Bibiena. In: *Nexus Network Journal. Architecture and Mathematics*, Volume 18, Issue 3

JAKUBCOVÁ 2007 – JAKUBCOVÁ, Alena a kol.: *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Divadelní ústav – Academia, Praha 2007

KAZLEPKA / ZLATOHLÁVEK 2016 – KAZLEPKA, Zdeněk / ZLATOHLÁVEK, Martin: *Rozmanitost kresby. Italská kresba vrcholného a pozdního baroku v českých a moravských veřejných sbírkách*. Praha 2016, kat. č. 24

Kolektiv autorů: *Zámek ve Vyškově. Od biskupského sídla k muzeu*, Vyškov: Muzeum Vyškovska, příspěvková organizace, 2018

LENZI 1980 – LENZI, Deanna: La tradizione emiliana e bibienesca nell'Architettura dei teatri, e La veduta per angolo nella scenografia. In: *L'Arte del Settecento emiliano, Architettura, Scenografia, Pittura di paesaggio*, katalog výstavy (Bologna 1979), Bologna 1980

LENZI 1992 – LENZI, Deanna: *Mervigliose scene Piacevoli inganni Galli Bibiena*, Arezzo 1992

LENZI 1997 – LENZI, Deanna: Da Bibiena alla corti d'Europa, la piu celebre dinastia di architetti teatrali e scenografi di eta barocca. In: *I Galli Bibiena. Una dinastia di architetti e scenografi*, sborník příspěvků, Bibbiena 1997

LENZI 1998 – LENZI, Deanna: I Galli Bibiena, scenografi ed architetti teatrali delle principali città e corti d'Europa. In: *Il teatro per la città*, Bologna 1998

LENZI / BENTINI 2000 – LENZI, Deanna / BENTINI, Jadranka (eds.): *I Bibiena una famiglia europea*, katalog výstavy, Bologna 2000

LENZI 2004 – LENZI, Deanna: *L'Architettura dell'ingano: quadraturismo e grande decorazione nella pittura di età barocca*, 2004

MAYOR 1945 – MAYOR, A. HYATT: *The Bibiena Family*. New York 1945

MAYOR 1962 – MAYOR, A. Hyatt: *Baroque and Romantic Stage Design*. New York: E.P. Dutton, 1962

OENSLAGER 1975 – OENSLAGER, Donald: *Stage Design. Four Centuries of Scenic Invention*, New York 1975

PEŘINA 2007 – PEŘINA, Peter: Svíčkové osvětlení v divadlech 17. a 18. století. In: Slavko, P. / Srbová, H. (eds.): *Svět barokního divadla. Sborník přednášek z konferencí v Českém Krumlově 2004, 2005, 2006*. Český Krumlov: Nadace barokního divadla zámku Český Krumlov, 2007

PERUTKOVÁ 2014 – PERUTKOVÁ, Jana: Hudební život v Jaroměřicích za hraběte Johanna Adama Questenberga: shrnutí současného stavu poznání. In: *Clavibus unitis* / 3, 2014

PLICHTA 1980 – PLICHTA, Alois: Questenberkové a Jaroměřice n. Rok. In: *Umění*, Praha 1980

PREISS 2000 – PREISS, Pavel: Scénografie a jevištní obraz na předělu staletí a stylů: Josef Ignác Platzer mezi divadly v Praze a ve Vídni. In: *Hojda, Zdeněk / / Prah, Roman: Mezi časy... Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*, Sborník příspěvků z 19. Ročníku symposií k problematice 19. století, Plzeň, 4.–6. března 1999, Praha 2000

SCHOLZ / MAYOR 1945 – SCHOLZ, J. / MAYOR, A. H. (eds.): *Baroque and Romantic Stage Design*. New York, 1950

SLAVKO / SRBOVÁ 2007 – SLAVKO, Pavel / SRBOVÁ, Hana (eds.): Svět barokního divadla. Sborník přednášek z konferencí v Českém Krumlově 2004, 2005, 2006. Český Krumlov: Nadace barokního divadla zámku Český Krumlov, 2007

Závěrečné shrnutí

Česká verze

Barokní divadlo je samo o sobě téma oblíbené a poutající pozornost. Na jedné straně můžeme nalézt různorodou literaturu, vážící se k této problematice, a to již z 18. století. Na straně druhé, se potýkáme s nedostatkem dochovaných materiálů, který omezuje míru dosaženého poznání. V návaznosti na to se pak každý nově objevený fakt či umělecké dílo, ať již jen zčásti nebo celý komplet, jeví jako unikátní a obohacující. Zkoumání v této oblasti se nejvíce zaměřuje na archivy a písemné dokumenty, zahrnující smlouvy, deníky, libreta a další, v nichž je možné se dopátrat některých informací. Hůře jsme na tom s konkrétními dochovanými příklady. Díky tomu se výjimečnými stávají díla, jež ve své době nemusela mít tak velký vliv. Avšak s jedinečností zachování se jejich pozice právem zvýšila.

Nejvýznamnější část práce jsem věnovala scénickým návrhům, divadelní kresbě jako takové a v souvislosti s tím, uměleckým osobnostem působícím na území České republiky. Nesnažila jsem se pojmout a popsat veškeré dochované scénické návrhy ve sbírkách České republiky. Soustředila jsem se zejména na předložení nových informací či dání některých kreseb do nových souvislostí a zpřesnění autorství či okruhu. Za velký přínos považuji nálezy dvou divadelních návrhů, nacházejících se v Národní galerii v Praze vedených jako dílo anonymního autora z 18. století. Obě kresby jsou sice v poměrně špatném stavu a zasloužily by si pozornost konzervátora, nicméně to nebránilo jejich určení a dataci. Obě tato vyobrazení nebyla dříve publikována, poprvé se objevily v mnou předneseném příspěvku na doktorandské konferenci na KTF UK na jaře 2014 a následně byly otištěny ve sborníku z této konference. Nejen při jejich určení mi nesmírně pomohl pobyt v Bologni, kam jsem odjela na deset měsíců v rámci programu Erasmus, resp. devět měsíců (první měsíc jsem strávila na univerzitě v Perugii). Díky studiu na bolognské univerzitě se mi dostalo velmi milého přijetí ve Fondazione Giorgio Cini v Benátkách, kde jsem měla možnost studovat kresby jak od členů rodiny Galli Bibienů, tak i Angela Carboniho, kterému jsem nakonec na základě stylové podobnosti návrhy připsala a své tvrzení podpořila informacemi o divadle v Kotcích. Velkým počinem v oblasti zámeckého divadla bylo objevení

souboru sedmnácti kreseb před pár lety ve vídeňském Theaternuseum rakouskou badatelkou Andreou Sommer-Mathis. Tento komplet byl poté Janou Spáčilovou a Janou Perutkovou identifikován jako návrhy pro zámecké divadlo v Jaroměřicích nad Rokytnou. Celý soubor, včetně tří kreseb nacházejících se na jaroměřickém sídle (resp. v Uherčicích), byl prvně publikován na konci roku 2017. Badatelky se u kreseb zaměřily zejména na přiřazení jednotlivých vyobrazení k operám, které byly na zámku pro Questenberga odehrány. Při hledání odpovědi na vytyčenou otázku v úvodu si musíme ale také uvědomit, že řada umělců (jako byl Josef Hager, František Xaver Palko a další) se scénografii věnovali okrajově, ne jako hlavní činnosti obživy. I přesto, že například Josef Hager byl prvním kandidátem na vytvoření dekorací pro českokrumlovské divadlo, ale nakonec byl nahrazen umělci Josephem Wetschelem a Leo Merkle. Na druhou stranu to mělo tu výhodu, že případný figurální kompars na návrzích byl mnohem lépe vypracovaný a viditelně méně strnulý.

V práci jsem se snažila systematicky zpracovat část problematiky barokního divadla a vytvořit přehled o zámeckém divadle v období 18. století s detailněji propracovanými částmi.

Anglická verze

The Baroque theatre is in itself a popular, attention-drawing topic. On the one hand, a variety of literature sources related to this topic are available, some of them dating back as early as the 18th century. On the other hand, we are faced with the lack of preserved material, which limits the level of knowledge that can be achieved. As a result, every newly discovered fact or a work of art, whether preserved partially or in its entirety, is perceived as unique and enriching. Research in this area focuses on archives and written documents, including contracts, diaries, librettos, etc., which can serve as sources of information. Preserved samples of specific art pieces are scarcer. As a result, works which might not have had such a big impact in their time, may now become extraordinary. With regard to the uniqueness of their preservation, their position justly increases.

A substantial part of the dissertation is devoted to scenic designs, stage design drawings, and in relation to these, also to the artists who worked in what is now the Czech Republic. It is not the purpose of this paper to cover and to describe all scenic designs which have been preserved in the collections throughout the country. The aim is mainly to present new information, to put some of the drawings into a new context, and to make author or circle identification more accurate. The main contribution of this paper lies in the discovery of two stage designs, kept in the National Gallery in Prague and so far listed as works by an unknown 18th century author. Both of the drawings are in relatively poor condition, deserving the attention of an art restorer. This, however, did not prevent them from being identified and dated. Neither of these two images had been previously published. For the first time they were mentioned in my paper at the doctoral conference held at the Catholic Theological Faculty in spring 2014, and were subsequently published in the proceedings of this Conference. The identification of the drawings was made possible by my stay in Bologna, Italy, where I spent ten months participating in an Erasmus programme (or, to be precise, nine months following a month at the university in Perugia). As a visiting student at the University of Bologna I was warmly received at Fondazione Giorgio Cini in Venice, where I had the opportunity to study the drawings by both the members of the Galli-Bibiena family and by Angela Carboni, to whom I eventually attributed the above mentioned stage designs, having considered the similarity of style and the supporting information on the Kotce Theatre. A major achievement in the field of the aristocratic palace theatre was the discovery of a collection of seventeen drawings in Theatermuseum in Wien by an Austrian researcher Andrea Sommer-Mathis. This collection was subsequently identified by Jana Spáčilová and Jana Perutková as stage designs for the aristocratic palace theatre in Jaroměřice nad Rokytnou. The entire collection, including the three drawings kept at the Jaroměřice mansion (or in Uherčice), was first published at the end of the year 2017. When examining the drawings the researchers' focus was to match the particular images with the operas which had been staged at the mansion for Questenberg. In attempt to answer the initial question, we also need to be aware of the fact that for a number of artists (e.g. Josef Hager, František Xaver Palko, etc.) scenic design was only a marginal activity, not the main means of subsistence. This was true despite the fact that Josef Hager, for example, was the

first candidate for creating the stage decorations for the theatre in Český Krumlov, but was eventually replaced by artists Joseph Wetschel and Leo Merkle. On the other hand, there is a certain benefit – this made potential extras on the stage designs much more elaborately depicted and visibly less stiff.

In my dissertation I tried to approach part of the Baroque theatre topic, and to create an overview of the aristocratic palace theatre in the 18th century, with some parts focused on in more detail.

Anotace a klíčová slova

Česká verze

Tato disertační práce se zabývá dekoracemi barokního divadla na území České republiky v 18. století a zpracováním zejména jejich návrhů v návaznosti na šlechtické rody. Časový rozsah je vymezen působením rodiny Galli Bibienů až po tvorbu Josefa Platzera. Dekorace zámeckého divadla jsou uvedeny na pozadí rakouských a italských vlivů, které přímo ovlivňovaly české prostředí a vzájemnou provázanost s dalšími barokními divadly v evropských městech.

Část práce je věnovaná ve stručnosti historii divadla a přehledu vybraných zámeckých divadel na našem území. Hlavní důraz je pak kladen zejména na představení dochovaných návrhů, ať již kresebných či reprodukováných prostřednictvím grafických listů stejně jako seznámení s nově objevenými kresbami a určení jejich autorství. Vedle sebe se setkáváme s odlišnými autory a jejich výtvarnými kvalitami a jejich studiem se hledá odpověď na otázku, zda je možné hovořit o české jevištní tvorbě anebo se jednalo o uplatňování vídeňských a italských vzorů na českém území čili by se mělo používat označení středoevropské jevištní výtvarnictví.

Klíčová slova

Baroko-Divadlo-Kresba-Scénografie-Galli Bibiena

Anglická verze

This Ph.D. thesis deals with scenic designs and decorations of Baroque theatre in 18th century in Czech Republic. The paper presents development of theatre based on preserved decorations and scenic designs and try to find the answer about scenic painting in Bohemia. The thesis focused mainly on scenic designes with connection to the aristocratic families. Timeline is defined by the work of Galli Bibiena's family and the work of Josef Platzer. The scenic decorations are presented on the background of Austrian and Italian influences, that directly affected Czech culture and mutual connection with the another baroque theatres in the European cities.

A part of the thesis is devoted to the history of theatre in short and the list of selected theatres in castles in Czech Republic. The main emphasis is put on presentation of surviving scenic designs as well as newly found and yet unpublished drawings and graphics, their authorship, dating and iconographic analysis. This lets us meet different authors with their fine quality. Through the studium of them we are looking for the answer on the question, if is possible to talk about Czech scenic painting or about the using Austrian and Italian pattern in our territory.

Keywords

Baroque-Theater-Drawing-Scenography-Galli Bibiena